

Világsorssá válhat-e a hazátlanság?

I.

z elmúlt években Magyarországot megrendítő események, folyamatok soroza-
ta jellemezte. Korábban nem képzelt fenyegetések áldozatának érezzük ma-
gunkat – miközben megannyi korábbi álmunk megvalósulásának kellene örvendez-
nünk. Szinte mindent megkaptuk vagy megszereztük, amire évtizedekkel ezelőtt
vágyakoztunk – és kiderült, hogy mindezzel nem tudunk mit kezdeni. Itt a sza-
badság – és nem vagyunk szabadok. Itt a demokrácia – és a demokrácia hiánya
jellemezi mindennapjainkat. Az Európai Unióhoz csatlakoztunk – és napról napra
azt látjuk, hogy távolodunk Európától. A gazdag Nyugat gazdaságának részeként
azt látjuk, hogy az elszegényedés tömeges jelenség. A mostani generáció előtt
nyitva áll a tudás megszerzésének minden lehetősége – és mérhetően egyre kisebb
a tudása. A nemzet előtt megnyílt az összetartozás megélésének esélye – és nem-
hogyan nem él vele, hanem már azt se nagyon érti, hogy mit jelent az, hogy nem-
zet, mit az összetartozás. Nem hinném, hogy ez a közérzeti krízis pusztán pártpoli-
tikai összefüggésekben értelmezhető: mert természetes, hogy egy ilyen
politikafüggő közegben, amilyenben élünk, ellenzékbe szorulni nem fenéig tejfel,
de egyrészt kormányzati hatalom nélkül is képes lehet valaki arra, hogy el- és fel-
ismerje, ha valami jó, és többségi szavazóként is feshenghet amiatt, ha az övéi
rosszul és rosszat tesznek. Vagyis az a megosztottság, amit annyiszor szokás emle-
getni a magyar közéletet illetően, a dolgok állását illetően mintha már nem léteze-
ne: a túlnyomó többség szerint az országban rosszul mennek a dolgok.

Amikor a szabadság hiánya, a slampos diktatúra szürkesége, a mindennapi be-
zárttság, perspektívátlanosság légszomjának birodalmában élünk, nem estünk kétség-
be. Hittünk abban, hogy a körülmények megváltozásával egyszer jóra fordul min-
den, ahogyan az éjszakát a hajnal, a telet a tavasz követi. Aztán megéltük ezt az
áhított fordulatot, és mára azt látjuk, hogy reményeink összeomlottak. Mélyebbre
estünk, mint valaha, mert miután itt van minden, amitől a megváltást vártuk, nem
segített. És most már várunk sincs mire.

De földadni még ma is méltatlan és túl egyszerű volna. Közvetlen helyzetünk-
ben, mindennapjainkban aligha találunk kapaszkodót mai sorskérdéseink megvála-
szolására. Ahhoz, hogy a megoldáshoz közelebb jussunk, a pusztá helyzetelemzés
már nem sokat segít. A reménységhez messzebbre, magasabbra kell néznünk. Az
az üresség, amit érzünk, már nem is csak a köznapoké, hanem általánosabb: a ma-
gyar valóság talajáról kiinduló egyéni és közösségi szorongás metafizikai élmény.
Értelmezésére, kezelésére ezúttal egy nagyon fontos összetevőjéből, a nemzet di-
menziójából tesztek kísérletet – természetesen nem annak reményében, hogy meg-
oldási receptet tudok adni.

II.

„Az ember lényege... abban áll, hogy több mint pusztá ember” – állította Heidegger 1946-ban, *Levél a humanizmusról* című írásában. Ez a szöveg olyan időszakban született, amikor a nemzeti dimenzió, a nacionalizmus bármely vonatkozása egy közeli tragédia traumáján keresztül merült fel, olyankor tehát, amikor a nemzeti érzés számláját áldozatok tízmillióinak pusztulásában való felelősséggel terhelték. Egyébként bármennyire is elfogadott ez a doktrína, nem biztos, hogy okkal: háború, más embercsoportok elpusztítására való hajlam, általában az erőszak különböző formái az emberiséggel egyidősek. Az a jelenség viszont, amelyet a nemzeti-etnikai összetartozás változatos korai formáival szemben nacionalizmusnak nevezünk, alig néhány száz éves. Már pusztán ez a tény is indokolja, hogy kételkedjünk abban, hogy a modern kor háborúinak *okát* a nacionalizmusban lássuk. Mert vajon indokolt-e az erőszakra való hajlam eredendő bűnének aktuális megjelenési formáját tenni felelőssé valamiért, ami az évezredek során annyi más formában, az emberiség minden új gondolati vívmányának jegyében újból és újból megjelent? Vagyis jogos-e az emberiség gyilkos ösztöneinek nacionalista mezben való megjelenése miatt a nacionalizmus gyilkos hajlamait bizonyítottnak tekinteni?

Heidegger nem ezzel a kérdéssel foglalkozik. Írásának tónusát azonban erősen befolyásolta az, hogy egy faji-nemzeti téboly jegyében zajlott világégés után született. Vagyis nemcsak elvont filozófiai megfontolásokból vezethetők le e munkájának állításai.

Így a következő sem: „A hazátlanság világsorsá válik. Ezért szükséges ezt a küldetéses sorsot [vagyis lét rejtett igazságát hordozó sorsot] léttörténetileg meggondolni. Amit Marx Hegelt követve egy lényegi és jelentőségteli értelemben az ember elidegenedéseként ismert fel, az gyökereivel visszanyúlik az újkori ember hazátlanságába. Ez aztán a lét küldetéses sorsából a metafizika alakjában előhívva a metafizika által rögzül, de ugyancsak általa mint hazátlanság el is fedett.” Természetesen hiba volna, ha e nemcsak filozófiai, hanem költői értelemben is elvont és emelkedett szöveget a mindennapi nyelvhasználat szintjének jelentéstana jegyében értelmeznénk, és a *hazátlanság* kifejezést csupán köznapi jelentésében tekintenénk. De a szövegkörnyezet, mindekelőtt a történelemre való utalások megerősítik azt, hogy a *haza* szó fosztóképzős használatában ennek a fogalomnak köznapi jelentése bukkan elő: és az még ebben a formájában sem csupán egy adott etnikum vagy populáció földrajzi értelemben vett és politikai határok által meghatározott élőhelyét jelenti, hanem a hozzá tartozó kultúrát, történelmet, a közösség identitástudatát is tartalmazza.

Ezt az értelmezést a gondolatmenet további szakasza is megerősíti: „A veszély, melybe az eddigi Európa egyre egyértelműbben belekerül, vélhetően abban áll, hogy mindenekelőtt gondolkodása – melyben egykoron nagysága rejlett – a megtörő világsors lényegi menetében visszaesik, amely világsors lényegi származásának alapvonásai-ban mégis európaiként meghatározott. (...) Az ember lényegi hazátlansága szempontjából a léttörténeti gondolkodás számára abban mutatkozik meg az ember jövőendő küldetéses sorsa, hogy rálel a létigazságra, és e rálelés kedvéért vállalja az utat. Min-

den nacionalizmus metafizikailag antropologizmus, és mint ilyen, szubjektivizmus. A nacionalizmust nem küzdi le a pusztá internacionalizmus, hanem csak kiszélesíti, és rendszerré emeli. A nacionalizmus éppoly kevésbé jut el a humanitáshoz és szűnik meg az internacionalizmus által, mint az individualizmus a történelmet nélkülöző kollektívizmus által.”

Ne bonyolódjunk most bele a nacionalizmust megbélyegző rutin vitásába (Heideggernél különben sem erről van szó), hanem másra figyeljünk. Jóllehet ő hazátlanságon az ember világba vetettségét is érti, nem a napi politikai-történelmi értelemben beszél, hanem metafizikai távlatban vizsgálja az európai ember állapotát, a történelmi valóság ott áll fejtegetései mögött. (Idézett írásának más pontjai bizonyítják, hogy mögötte közvetlen, napi tapasztalatok, a történelmet működésében szenvedő ember mindennapi aggodalma is ott áll.) Arra, ahogyan Heidegger az európai ember hazátlanná válásának gondolatát összeköti az európai gondolkodásban megtestesülő európaiság hanyatlásának szomorú gondolatával, a földrajzi nevével meghatározott világ- és emberkép, az ennek jegyében született értékek szerepének hanyatlásával, egyáltalán: az értékteremtés európai modelljétől való elszakadással. Amibe, vagyis az európai módon való létezésbe a haza találás (hazatalálás) is beletartozott.

De, ha a hazátlanságról gondolkodunk, azt is tudnunk kell, mit is jelent az, ha van hazánk?

Nagyon sokféle jelentésű ez a szó – most ezek közül egyet ragadok ki: beletartozik, hogy egy nemzethez tartozunk. Annyiszor megírták, hogy az emberiséghez, mint a nemzetek egyeteméhez a saját nemzeten keresztül vezet az út, ahogyan nem tud szeretni az, aki önmagát gyűlöli.

Hazára tehát szükségünk van, és a haza attól is az, ami, hogy olyan hely, ahol nemzeti önazonosságunk megélése, megőrzése, kiteljesítése természetes, ahol ez az önazonosság maga a valóság. Ami ettől különbözik, az a más, és nem kell a valóságának meghatározásában másokhoz (máshoz) viszonyítanunk magunk. Egy ilyen hely mindenkinek jár. Mert a hazátlanság nemcsak a magára maradt egyén gondja, hanem az emberi lét végső tartalmainak megragadását is kifejezését, megélését teszi lehetetlenné. A hazátlanság ezért nem a köznapian elfogott nemzeti kötöttségek miatt elfogadhatatlan, hanem igazából mint (fenyegető) világállapot botrányos.

Ennek kifejtésekor belebonyolódhatunk végül sehova sem vezető definíciós kérdésekbe, abba tudniillik, hogy nemzeti identitásunkhoz való ragaszkodásunk összemosható-e a bűnösnek mondott nacionalizmus vétkébe eséssel. Tudom, a szavak jelentésének tisztázása, a pontos kifejezés fontos – de ebben a kérdésben, ahol a jó és a rossz oly élesen elválik, s a tartalmakban könnyű egyetérteni, a szavakról szóló viták a lényegről terelik el a figyelmet. És a végeredmény nem a fogalomhasználat pontossága, hanem néhány szavalat, néhány tömeggyűlési rigmus, amelyet felajzott kórusok (ad notam: „Négy láb jó, két láb rossz” – vagy éppen fordítva) zengenek: „A nemzeti jó, a nacionalista rossz!” Igen, ezt ma így szokás mondani, megfeledezve arról, hogy történetileg a kettő közt nincs eleve drámai különbség. És megfeledezve arról is, hogy az igazi baj éppen az, hogy szembeállíthatóvá vált egy genezisében egyazon ártatlan-

sággal jellemezhető, bonyolult történelmi és érzelmi képződmény két nézete. És ennek nyomán az a gyanú támadhat bennünk, hogy a nacionalizmust azért kell elítélni, hogy alkalmanként bármi hírbe hozhatóvá, gyanúsíthatóvá váljon, ami nemzeti.

Mert, és ezt a XIX. század történelme megmutatta, maga a nacionalizmus nem *szükségképpen* a humanizmus tagadása, hanem csodálatra méltó energiákat fölszabadító eszme (amely egy – semmiképpen nem heideggeri értelemben fölfogott – hazátlanságra adott válasz). Hogy jobban értsük, miről is van szó, utalnunk kell a bevezetőben idézett gondolatmenet számunkra most különösen fontos elemére: hogy amit a humanizmusból a nacionalizmus esetenként megtagad, azt az internacionalizmus semmiképpen sem tudja visszaadni. És a legszebb emberi álmom a humanizmus teljessége – ezért kell visszaperelnünk azt, amitől egy torz, az emberi minőség negatív oldalával társult nacionalizmus, pontosabban ezeknek a vétkeknek a nemzeti mezben való megjelenése foszt meg minket. De egyetlen percig sem szabad elfelejtenünk: az igazi bűn nem a nemzeti érzés, még csak nem is az eredeti értelmében fölfogott nacionalizmusé, hanem valami másé. Aminek természetét nem ismerhetjük meg, ha a megjelenési formájával azonosítjuk.

Mi következik ebből? Egyebek közt az is, hogy humanistának a humanizmusért kell lennünk, és ha ebben akár a (ma szokásos értelemben vett) nacionalizmus, akár az internacionalizmus korlátoz minket, akkor szembe kell fordulnunk velük.

És, hogy eközben mint egyéneknek is legyen minek vetnünk a hátunkat, nem árt gyógyírt lelnünk saját hazátlanságunkra sem, mert hazátlanul nem lehetünk ideális értelemben vett, teljességünket megélni képes humanisták sem.

Azt azonban még hozzátehetjük: a nemzeti érzelmek működése, jelentősége nem azon múlik, hogy *önmagukban véve* milyenek, hanem (túl intenzitásukon!) azon, hogy *milyen további (erkölcsi, kulturális, metafizikai vagy éppen fogyasztói stb.) értékválasztásokkal* társulnak, mint pl. a humánus tiszteletével, az egyéniség jogának elismerésével, demokratikus meggyőződéssel vagy fanatizmussal, kollektívizmussal, a diktatúra elfogadásával. A nacionalizmus természetét ez a szinergizmus bizonyosan erősebben befolyásolja, mint maga a nemzeti érzés.

Sajátos módon a közbeszédben az egyre súlyosabb emberi megpróbáltatásokat hozó hazátlanság témája alig jelenik meg. Éppen ellenkezőleg: gyakran tapasztaljuk, hogy középpontjában egy fiktív nacionalizmus elleni harc kerül. Még akkor is ez a bűnös, amikor a nacionalista ostobaságok ellen kell fellépni: az ostobaság maga csak elvéve kerül az ilyen polémikák középpontjába. (Gondoljunk egy kicsit szegény József Attilára: ugyan ki idézi tőle azokat a sorokat, amelyekben a kórt terjesztő őspatkánynak a „félíg gondolt gondolatot” nevezi? Jószerével senki, és nem véletlenül. Életünket, sokszor csak formális közösségeinket nem a dolgok végiggondolása, hanem a félíg gondolt gondolatok vademberi kultusza jellemzi. Paradoxon, de éppen a félíg gondolt gondolat az, ami ösztönöz további gondolkozásra; ami teljességre tör, kényelmetlenül bonyolult, mert tovább kell gondolni. A világ nem gondolható végig: ezért olyan jó a tudatlanság magabiztosságával már a megkezdett út elején megállni. A gondolkodás megszegényítése napi gyakorlat: egy gondolkodó elme számára, akinek (egyik) hazája maga a gondolat, már ez is száműzetés. Nemzet? Nacionalizmus? Haza? Ha mindeze-

ket megtalálja is, hazátlan marad. Ettől botrány a hazátlanság mint világállapot. Mert ebben a félig gondolt világban nemzet, nacionalizmus, haza is csak félig gondoltak. Pedig csak teljességükben válhatnak igazivá.

III.

A nemzeti identitás tartalmainak és a modern társadalmak politikai szerkezeteinek kapcsolatában sajátos ellentmondás érzékelhető. Az egyes államok (és a kereteik között működő társadalmak) határait, egymáshoz való viszonyát a nemzetállami paradigma jelöli ki – és abban a kollektivitásnak, csoporttudatnak, az egyénen túli és az egyénnél nagyobb szellemi erőknél, hagyományoknak alapvető szerepük van.

Ilyenformán, miközben a világ meghatározó szellemi és erkölcsi mozgásait a mi kultúrkörünkben (inkább) a liberalizmus uralja, a nagy, fundamentális rendszerek (inkább) a konzervativizmus normáira épülnek. A struktúra így (inkább) konzervatív, míg a szerkezet működtetésének rendszere (inkább) liberális. Ilyenformán, miközben a jelek szerint a nemzeti identitás a mai világ szervező erői között is kiemelt szerepet kap, és elismertségét illetően szinte teljes körű konszenzus tapasztalható, addig a szerepet meghatározó értékrend és ideológia folyamatos támadások tárgya.

Ezt a sajátosságot érzékeli a liberális sztártörténész Fukuyama is, amikor úgy véli, hogy „a modern identitáspolitikák forrása a liberális demokrácia politikai ideológiájának hiányossága. Ez a hiányosság az, hogy a liberalizmus hallgat a csoportok helyéről és jelentőségéről” (F. Fukuyama, *Identity and migration, Prospect Magazin*, 2007. február.)

Márpedig a történelem ma is csoportok (rétegek, osztályok, nemzetek, vallási és kulturális közösségek, államszövetségek, gazdasági társaságok stb.) összjátéka, olyan csoportoké, amelyek közvetlenül nem különösebben érzékenyek az individuális értékekre és érdekekre.

Fukuyama idézett tanulmányának háttere – mi más is lehetne – a „fehér”, a „keresztény”, politikailag korrekt(ebb) kifejezéssel az angolszász, európai civilizációnak vagy éppenséggel a liberális demokráciáknak a betelepülő iszlám és más „színes” populációk együttélésének mai problematikussá válása. Ám nemcsak erről szól: tételei abból a szempontból is fontosak, hogy a posztmodern kor utáni időszak ma még pontosan nem exponált, de egyre inkább érzékelhető gondjai felé is nyílnak belőlük utak. Egyebek közt pl. benne is fölmerül az a kérdés, hogy mihez lehet kezdeni a világ szerkezetében meghatározó szerepet betöltő nemzeti tagolással, magával a nemzeti érzéssel, hiszen mind többen élnek szupranacionális keretek közt – miközben nemzeti identitásuk döntően egyetlen közösséghez köti őket. (Legalábbis azokat, akik a világpolitika meghatározó országainak többségi nemzetihez tartoznak.) Ismert és megválaszolatlan kérdés az is, hogy miként alakul azok eredeti identitása, akik ilyen közegbe kerülnek.

Fukuyama fejtegetései ugyan a mi helyzetünkre közvetlenül alkalmazható gondolatokat nemigen kínálnak, de gondolatai fontos szellemi mozgásokat keltenek,

és jelentős politikaformáló csoportok elképzeléseit tükrözik. Így ezt a tanulmányát éppenséggel a mi ügyeinkkel kapcsolatos hiányai is fontossá teszik. Vagyis nem árt fölfigyelnünk arra, hogy régióink kérdései bizony kimaradnak ebből a tanulmányból. Mert, miközben a kérdéskör jelentősége láthatóan növekszik a nyugati társadalomban, kontextusában egészen másként jelenik meg, mint idehaza: a mi kispépi problémáink csak nekünk fontosak...

A mi identitásunkat ez idő tájt nem befolyásolják nagy létszámú betelepülő csoportok. Nincsenek jelentős, egy tömbben élő, elvándorlás útján új lakóhelyükre került, nemzeti identitásuk megőrzésében érdekelt magyarok idegen államokban. Az ilyen típusú problémák a Nyugatot okkal foglalkoztatják. A mi problémánk más: az ifjabb generáció elvándorlása, és éppen a legképzettebb, legrátermettebb, mozgékony, tehetséges fiataloké – akiknek a jövő Magyarországot, magyar identitását kellene építeni. Mert a nemzeti identitás, az annak tartalmát jelentő nyelv, kultúra, történeti hagyományok, a hozzájuk kötődés, az identitás vállalása nem statikus, nem rögzített dolgok.

Sajnos, azt kell mondanom, hogy e tekintetben a rendszerváltás óta eltelt időszakban az úgynevezett nemzeti oldal igen sokat és nagyot hibázott. Részben akkor, amikor elfogadta azt a politikai képletet, mely szerint a nemzeti értékek és érdekek képviseletében csak saját maga hiteles, és nemzeti identitását pártpolitikai identitásának alapjává tette, vagyis kisajátított egy olyan feladatot, amelyet a baloldal belső zavarodottság nélkül és nyíltan hagyományosan nem szívesen vállalt. Formálisan ugyan ez gyors tényreést kínált, és ennek pártpolitikai előnyeit láthatuk is – de elfogadottá tette a baloldal számára, hogy ezzel neki már nincs különösebb feladata, illetve ha van, az a nacionalizmus elleni harc.

A másik alapvető hiba az lett, hogy a nemzeti érzés és értékek ellen a pártállam által viselt háború évtizedei után szükségszerű nemzeti restaurációs törekvések lényegében elfedték a nemzeti érzés megújítása érdekében nélkülözhetetlen erőfeszítések hiányát. Pedig a modern magyar kultúra története azt bizonyítja, hogy a nemzeti érzésben, identításban a folyamatos újítás kap döntő szerepet, a múlt értékei csak akkor menthetők meg, ha a megújulás ehhez megfelelő kereteket teremt. A megőrzés politikája (kiegészítve az új iránti gyanakvással, esetenként sértettséggel és a pártpolitika kultúrharcainak rombolásával) hamar üressé vált, és ez ma sem nagyon változik.

E mostani, a kialakult helyzet miatti felelősséget a nemzeti értékekért bátor és áldozatos harcot folytató gondolkodókra, művészekre is hárító megjegyzéseimet nem szórakozottságból nem támasztom alá érvekkel. Nem akarom álláspontomat tételesen érvelve bizonyítani, csak azt akarom jelezni, hogy bajban vagyunk, mert igyekezetünkben súlyos hibákat követtünk el. A jelzett hibák jóhiszemű elkövetésében szívemhez közel álló barátaim is részesek, s magam is most írom le először, hogy úgy gondolom: sok mindent másként kellett volna csinálni – a hallgatásban én is felelős vagyok. De ma sem gondolom, hogy a tömérdek méltatlan támadás, a nemzeti értékek védelmezőinek meghurcolása, az ellenük folytatott gyűlöletkampányok idején esetleges bírálattal ellenfeleiknek kellett volna muníciót szolgáltatnom.

De úgy gondolom: itt az ideje változtatni, és egy dinamikus, új értékeket teremtő, az újabb, a mai uralkodó gondolkodásmódot valló generáció számára is vonzó értékként megjeleníteni a magyarságot. Ahogyan ezt meg tudta tenni valaha Ady és Bartók vagy József Attila és Hamvas Béla. Sőt, ha erre nem is szoktunk gondolni, Pilinszky János és Weöres Sándor, mert az, amit ők tudtak adni nekünk, a direkt formában ősi kulturális örökségünket mai formában megjelenítő Juhász Ferenc és Nagy László életműve mellé illeszthetően gazdagította nemzeti identitásunkat, mert magyarul született.

Szűklátóköri, érték- és így nemzetellenes az a felfogás, amely szerint *csak* az nemzeti, aki ha nem is kizárólagosan, de programszerűen a nemzetet és a nemzetit (történelmét, kulturális örökségét, önmagában vett érdekeinek képviselését, stb.) helyezi gondolkodása, műve központjává. A nemzet sohasem csak önmaga (egyébként ma az ilyen típusú gondolkodást szokás nacionalizmus megnevezéssel illetni és megbélyegezni), nem az egyetemes emberi létezés aktuális megjelenési formájára *szűkített*, hanem az egyetemesség helyi értékekkel *gazdagított* és így aktualizált változata. Másként értelmetlen és pusztulásra ítélt egzotikum.

IV.

És ezzel ideje visszatérnünk a kiindulásunkat jelentő Heidegger idézethez. Mert a modern ember hontalanságának okai közt nem a nemzeti paradigma alkonya a meghatározó, hanem az, hogy milyen gyorsan uralkodóvá vált a nemzeti elv döntő fontosságát hirdető kordivat, olyan gyorsan le is zárult alkotó, értéktelítő szakasza. De nemzetek voltak annak előtte, és vannak és lesznek utána, utánunk is. Heidegger szövegében összeér a világba vetett ember hazátlansága a hontalanná váltakéval. Amikor Kölcsey (azon folyamatok előtt, amelyek után Heidegger életműve létrejött) a hazájában szertenéző és honját nem lelő magyarról írt, akkor neki sem csak a nemzeti, hanem az egyetemes értékek pusztulása határozta meg pesszimizmusát.

Az ember metafizikai értelemben hazátlanná válik, ha a humánus esélytelen abban a világban, ahol él, mert elveszíti azt az esélyét, hogy rejtett céljai közelébe jusson. Az ebből fakadó reménytelenség feloldása felé kisebb, a nagy egésszel szemben kisebb, részkérdésekben való lépések segíthetik: de jó irányba csak akkor mehet, ha az egészről sem felejtkezik el.

De mit jelent ez a kegyes szólam nekünk, magyaroknak, éppen most? Nem segítséget, illetve mégis azt: feladatot. Azt, hogy ne törődjünk bele egyik féle hazátlanságunkba sem – mert a kettő végső soron ugyanaz. Ahhoz, hogy az ember az egyetemessé vált világban ne legyen hazátlan, hogy történetileg adott közösségében, a maga *véletlen* nemzetében megtalálja küldetését, egyetemes lényében kell fogódzót találnia – és viszont. Hazug minden egyetemességészme, amelyben nincs része a nemzetnek, és hazug minden nemzeteszme, amely az egyetemességgel fordul szembe.